

В. І. Куценко,
д. е. н., професор

ДІАГНОСТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ

"Економічний контроль невід'ємний від контролю над усім життям людей, бо, контролюючи засоби, неможливо не контролювати і цілі"

Фрідріх Август фон Хайєк

У статті дається оцінка сучасного стану інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку, розкривається структура інвестиційного потенціалу та обґрунтовуються шляхи подальшої активізації його використання.

The article assesses the current state of investment for the socio-economic development, revealed the structure of the investment potential and justified ways to further enhance its use.

Ключові слова: діагностика, інвестиційний потенціал, соціальна сфера, соціальний розвиток.

Key words: diagnostics, investment potential, social affairs and social development.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спад виробництва за роки незалежності, деградація соціальної інфраструктури, зниження добробуту населення потребують пошуку шляхів залучення інвестицій у різні сфери економіки, а також активного і раціонального їх використання. Світова практика свідчить, що особливо ефективним є вкладення інвестицій у галузі, що формують людський капітал, тобто в освіту, науку, культуру, охорону здоров'я. Проте інвестування цих галузей є проблематичним. Потенційні інвестори, на жаль, обходять ці галузі.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання вкладення інвестицій у людський капітал, а також у соціальну сферу досліджує багато науковців. Серед останніх варто виділити роботи І. Баратцева, О. Білокрилова, М. Кричевського, В. Лаврова, В. Сірова, С. Собольова, В. Філоненка, Ю. Філоненка, М. Хохлової та ін. У більшості з них обґрунтовується необхідність забезпечення пріоритетності соціальних інвестицій. Проте, не дивлячись на велику кількість досліджень, відчувається недостатня кількість робіт, присвячених пошуку шляхів активізації інвестиційної діяльності в соціальній сфері.

Тому метою нашого дослідження (на основі здійсненої діагностики) є пошук шляхів активізації інвестиційної політики в цілому і в соціальній сфері зокрема.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття "інвестиції" коректно визначити як наявну грошову оцінку об'єктів майнових та інших прав, призначених для внесення в будь-який, що не має протиправного характеру, об'єкт господарської діяльності з метою отримання прибутку, доходу чи позитивного соціального ефекту. Ця дефініція узагальнює різні аспекти доктринальних і легальних визначень інвестицій, вносить необхідні корективи в уявлення про інвестиції і здатна послужити кроком до кращого розуміння їх сутності. Інвестиційні процеси є одним із факторів, що визначають динаміку капіталу в економіці, а в кінцевому результаті — темпи та характер економічного зростання.

Останнім часом в Україні, як і в більшості розвинутих країн, формується економіка знань, в якій вирішальну роль

відіграє людський капітал, інвестиції в який, як свідчить світова практика, у 20—30 разів є більш ефективними, ніж у створення нового робочого місця. Особливо великий вплив на формування людського капіталу має розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я, які складають фундаментальну основу політики соціально орієнтованої держави. Нобелівський лауреат в області економіки Т. Шульц на об'єктивних даних розвитку економіки США довів, що дохід від людського капіталу більший, ніж від фізичного. Його розрахунки послужили базою для розробки рекомендацій країнам, що розвиваються, які для забезпечення соціально-економічного зростання мають в першу інвестувати розвиток охорони здоров'я, освіти, науки, що забезпечують більшу віддачу, ніж інвестування, приміром, будівництва нових підприємств. А це значить, що для забезпечення економічного розвитку, а тим більше його зростання необхідно, в першу чергу, у інвестувати фондоозброєність праці. Величина останнього залежить від обсягів інвестиційного потенціалу як соціальної сфери в цілому, так і кожної її ланки (рис. 1).

Інвестиційний потенціал соціальної сфери визначається не лише можливістю, передумовами існування інвестиційного процесу, а й наявністю виробничих потужностей фінансових ресурсів, різноманітних каналів перетворення останніх у матеріальні блага.

Інвестиційний потенціал соціальної сфери — це складне багаторівневе утворення. Його оцінку можна здійснити не лише за вищенаведеними даними, а й за такими його компонентами, як: інвестиційні ресурси, інвестиційний клімат, інвестиційна політика, інвестиційні ризики. Останні особливо часто зустрічаються у соціальній сфері. Тож не дивно, що головним інвестором розвитку соціальної сфери виступає держава. Приватні інвестори, якщо і вкладають кошти в дану сферу, то в рамках державно-приватного партнерства. Водночас соціальний розвиток останніх років показав, що вкрай необхідною є інтеграція ресурсів держави і підприємницького сектора.

У цілому, обсяг інвестицій на душу населення в основний капітал у 2008 р. склав 5058,4 грн. Найбільшим він був у столичному регіоні, Донецькій і Дніпропетровській облас-

тях, де ці показники у 2—3 рази були вищими середньоукраїнського. Особливо низьким обсяг інвестицій мав місце у Сумській, Тернопільській — Чернігівській областях та у м. Севастополь, де він є вдвічі меншим середнього показника по Україні (рис. 2).

Водночас слід відмітити, що протягом 2001—2008 рр. обсяг інвестицій в основний капітал соціальної сфери зростає вищими темпами, ніж, скажімо, в промисловість (табл. 1).

Проте, як існують значні регіональні відмінності щодо інвестування галузей економіки, так і в самій соціальної сфері мають місце значні відмінності (табл. 2).

Так, надзвичайно мало інвестицій протягом зазначеного в табл. 2 періоду було направлено в загальноосвітні навчальні заклади. Тож не дивно, що, не дивлячись на суттєве зменшення кількості учнів цих закладів, дуже повільно зменшується мережа шкіл, які проводять заняття у дві зміни. У 2008/09 н. р. їх було 1297. У другу зміну навчалось майже 150 тис. учнів. Як стверджують фахівці, навчання учнів у другу зміну негативно позначається як на здоров'ї школярів, так і на якості навчання. Для подолання цих негативних явищ необхідно постійно вдосконалювати технічне і технологічне забезпечення навчальних закладів, прискорити будівництво нових об'єктів освіти. Це, в свою чергу, потребує поліпшення інвестиційного клімату в соціальній сфері (сукупність умов, обмежень), що має забезпечити приплив капіталу в дану сферу.

З цією метою слід активніше використовувати методи прямого й опосередкованого впливу. До першої групи слід віднести: ліцензування, квотування, регулювання цін, субсидування витрат підприємств, організацій, навчальних закладів на рекламу продукції, державне фінансування науково-дослідних розробок та інші.

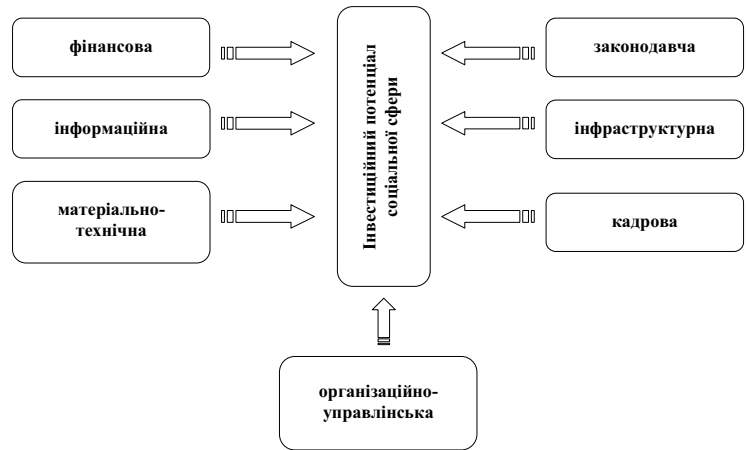
До опосередкованих методів регулювання інвестиційної діяльності в соціальній сфері варто включити: пільгове оподаткування, кредитні методи стимулювання експорту (рефінансування експортних кредитів, надання прямих експортних кредитів, державні гарантії кредитів на розвиток пріоритетних напрямів для розвитку соціальної сфери в цілому чи окремої будь-якої її ланки), гарантії і пільги кредитним закладам тощо. При цьому мають бути забезпечені:

- соціальна орієнтованість інвестиційних процесів;
- здійснення інвестиційної політики з урахуванням специфічних умов кожної сфери економічної діяльності соціального призначення;

— активне фінансування з боку держави галузей з найбільш високими показниками інвестиційного мультиплікатора, в першу чергу, інфраструктурних проектів;

— застосування сучасних систем інноваційного фінансування. Активне залучення прямих іноземних інвестицій шляхом презентацій проектів на відповідних площадках, міжнародних конференціях тощо;

— посилення контролю з боку влади за цільовим використанням ресурсів із регіонального бюджету, що направляється на інвестування соціальної сфери та зниження інвестиційних ризиків. Такий підхід забезпечить успішне вирішення завдань інвестиційної політики в соціальній сфері щодо формування сприятливого се-

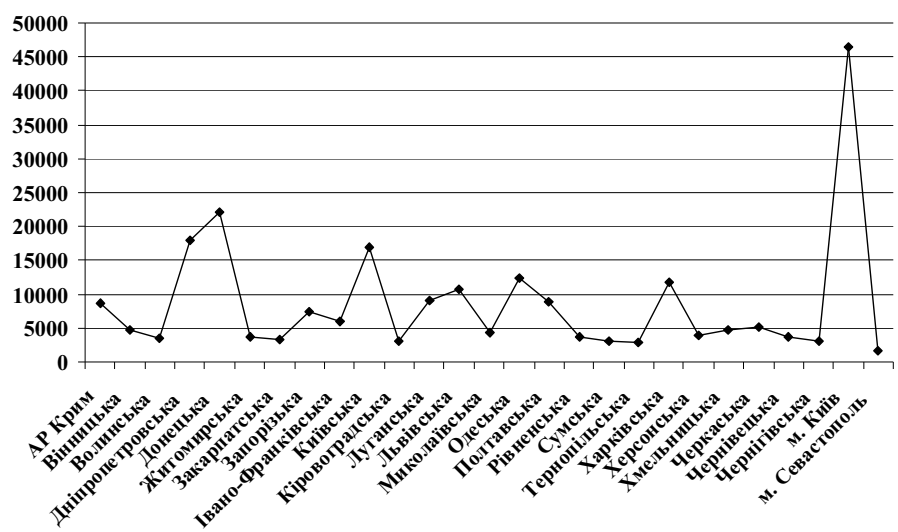

Рис. 1. Складові інвестиційного потенціалу соціальної сфери

редовища для підвищення інвестиційної активності соціальної сфери шляхом пошуку і виробу джерел інвестування, залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій; визначення пріоритетів, цілей і завдань інвестиційної політики, тобто формування інвестиційної стратегії; державну підтримку найважливіших життєзабезпечуючих ланок економіки, зокрема соціальної сфери, при одночасному підвищенні ефективності капітальних вкладень тощо.

У сучасних умовах дефіциту бюджетних коштів, фінансової кризи вкрай важливою є необхідність залучення іноземних інвестицій у дану сферу. Правильний вибір стратегії залучення іноземних інвестицій у соціальну сферу чи бодай її окремі ланки може сприяти створенню ринкової економіки, що динамічно розвивається яка в подальшому стане активним учасником інвестиційного, інтелектуального і технологічного обміну на світовому ринку.

Привабливість соціальної сфери для іноземних інвесторів є синонімом її конкурентоздатності. Остання має бути привабливою не лише для підприємств, але й для населення. А для цього вона має подолати: значні територіальні відмінності; недостатню доступність багатьох видів послуг, особливо якісних, для більшості населення України; несприятливу демографічну ситуацію, яка певною мірою є наслідком розвитку соціальної сфери. Остання має мати власну інвестиційну програму (це комплекс виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських, науково-

Рис. 2. Територіальні відмінності величини інвестицій в основний капітал на одну особу, 2008 р., грн.

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності, 2008 р., млн грн.

Види діяльності	2001	2008	2008 до 2001, рази, +
Промисловість	13651	76618	5,6
Будівництво	1109	12469	11,2
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1285	24695	19,2
Діяльність готелів та ресторанів	469	3222	6,9
Діяльність транспорту та зв'язку	7452	32558	4,4
Фінансова діяльність	530	4636	8,7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	4545	48840	10,7
Державне управління	328	1819	5,5
Освіта	407	2322	5,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	474	3531	7,4
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	686	5420	7,9

Джерело: [4. с. 211]

Таблиця 2. Динаміка введення в експлуатацію житла та інших об'єктів соціальної сфери

	Житлові будівлі, тис. м ² загальної площі		Дошкільні заклади, тис. місць	Загальноосвітні навчальні заклади, тис. учнівських місць	Лікарняні заклади, тис. ліжок	Амбулаторно-поліклінічні заклади, тис. відвідувань за зміну
	усього	індивідуальні				
2000	5558	3351	0,6	15,4	0,8	2,3
2005	7816	4369	0,6	10,6	0,9	4,0
2008	10496	5831	2,3	12,4	1,1	4,9
2008 до 2000, %	188,8	174,0	383,3	80,5	137,5	213,0

Джерело: [4. с. 221]

дослідницьких, дослідницько-конструкторських та інших заходів, узгоджених щодо ресурсів і термінів здійснення, які забезпечують ефективне вирішення інвестиційних соціальних завдань).

Формування та реалізація таких програм дозволить подолати негативні фактори інвестиційного процесу в соціальній сфері, впровадити комплексний механізм, що поєднує у собі різні методи і дозволяє акумулювати інвестиційні ресурси всіх категорій інвесторів, а також корегувати розміщення інвестицій у відповідності з цілями і пріоритетами розвитку соціальної сфери. Головна мета цього механізму полягає в активізації інвестиційної діяльності для досягнення збалансованого соціального розвитку. Цільовими орієнтирами інвестиційного процесу мають стати збалансованість галузевої структури соціальної сфери, диверсифікація послуг тощо.

ВИСНОВОК

Таким чином, для активізації інвестиційної діяльності в соціальній сфері необхідно використати державні й недержавні інструменти та механізми для акумулювання в соціальній сфері вільних ресурсів, щоб забезпечити збалансовану структуру інвестицій на базі пріоритетно цільового розміщення ресурсів. З цією метою слід використовувати різні методи, які, в свою чергу, можна згрупувати наступним чином:

— економічні, що передбачають надання бюджетних субсидій на заміщення процентів по кредитах, витратах за лізинг; бюджетних кредитів, пільгових умов користування державним майном; податкових пільг, цільових кредитів, що

забезпечують формування конкурентного середовища за рахунок підтримки різних категорій інвесторів тощо;

— інформаційні методи, які зумовлюють необхідність створення інформаційно-аналітичних центрів інвестиційного спрямування, впровадження в практику систему оперативного моніторингу;

— адміністративні методи, які вимагають встановлення певних вимог здійснення діяльності соціальної сфери, встановлення лімітів кредитування даної сфери, чи її окремих ланок, обсягів видаваних кредитів тощо.

Як свідчать результати наших досліджень, активізація інвестиційної діяльності в соціальній сфері можливою є за умов дотримання наступних принципів:

— адміністративно-комерційного перерозподілу інвестиційних ресурсів у соціальній сфері, що передбачає залучення ресурсів великих власників для розвитку інвестиційних механізмів і вкладення коштів у людський капітал та соціальну сферу;

— збалансованості вкладень, у відповідності з якими розміщення ресурсів можливе у вигляді інвестицій в основний капітал соціальної сфери;

— соціалізація інвестицій, тобто "прив'язка" процесів акумулювання та розміщення ресурсів у найпріоритетніші ланки соціального комплексу;

— мотивованості учасників механізму, врахування якого забезпечує використання різних видів дохідності

для інвесторів, у тому числі й за рахунок інструментів державної підтримки інвестицій;

— прозорості діяльності та доступності інформації щодо інвестування соціальної сфери, що реалізується шляхом розміщення інформації про діяльність механізму в засобах масової інформатизації та іншими способами.

Дотримання такого підходу, на наш погляд, сприятиме активізації інвестиційної діяльності в соціальній сфері в цілому, в першу чергу в освіті, науці, охороні здоров'я, які виступають не лише факторами виробництва, а і формування головної робочої сили суспільства.

Література:

1. Лавров В. Что такое социальные инвестиции? [Электронный ресурс] / Лавров В., Кричевський Н. — Режим доступа: <http://www.apn.ru/publications/print1776.htm>.
  2. Серов В.М. Инновационный менеджмент: учеб. пос. / Серов В.М. — М.: Инфра-М, 2000. — 272 с.
  3. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2008 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): [стат. зб.]. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 77 с.
  4. Статистичний щорічник України за 2008 рік: [стат. зб.]. — К.: Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009. — 566 с.
  5. Урсул А.Д. Образование для устойчивого развития: инновационно-опережающие процессы [Электронный ресурс] / Урсул А.Д. — Режим доступа: http://www.mgeu.ru/razvitie/index.php?ELEMENT_YD=77.
- Стаття надійшла до редакції 10.02.2010 р.